

BO'YOQDOR RO'YAN O'SIMLIGI VA UNING DORIVOR XUSUSIYATLARI

Shomuratov Sarvarbek Otabekovich

Urganch davlat universiteti, talaba

e-mail: dr.shomuratov.6796@gmail.com

Otajonov Shohzodbek Bobojon o'g'li

Urganch davlat universiteti, talaba

e-mail: shahzodbek_bobojonovich@mail.ru

Xabibullo Xoji Xojarbibi Alisher qizi

Urganch davlat universiteti, talaba

e-mail: habibullaxojihojarbibi@gmail.com

Quromboyev Islombek Baxtyor o'g'li

Urganch davlat universiteti, talaba

e-mail: Islombek19971910@yandex.com

Khudayberganov Javokhirbek Odilbek o'g'li

Urganch davlat universiteti, talaba

e-mail: xudayberganov_javohir@mail.ru

Annotatsiya.

Ma'lumki, o'simlik maxsulotlari tarkibida har xir hayotbaxsh vitaminlar, oqsil, karbonsuvlar, ifor moylari, shuningdek, organizimning hayoti va faliyati uchun juda zarur bo'gan ma'danlar, tuzlar va boshqa muhim biologik faol moddalar mavjud. Bo'yoqdor ro'yan o'simligi ha shunday o'simliklar qatoriga kiradi.

Kalit so'zlar:

Bo'yoqdor ro'yan, lansetsimon-tuxumsimon, ro'vaksimon, alizarin, pektin.

XXI asr yuksak rivojlanayotgan texnologiya asri. Ayni paytda texnologiya qanchalik rivojlanib borayotgan bo'lsa, tanamz kutilmagan kasalik qo'zg'atuvchilariga himoyasiy bo'lib qolmoqda. Bu holatni olimlar tabiiy imunitetni susayganligi bilan izohlashmoqda. Shuning uchun ham butun dunyo odamlari kasallikga chalinganda imunitetni sussaytiradigan sun'iy da'vo vositalaridan iloji boricha qochib, tabiiy da'vo vositalaridan foydalanishga harakat qilishmoqda. Abu Ali ibn Sino aytganidek o'simlikning foydali tomonlari bilan birga, qisman zararli jihatlari ham uchrab turadi.

Abu Ali ibn sino aytganidek:

Fidoyi, tadbirkor bo'lsa shifokor,

Tezda tuzalajak har qanday bemor.

Shu jumladan Bo'yoqdor ro'yan o'simligining ham o'ziga hos xususiyatlari mavjuttur.

Bo'yoqdor ro'yan - Rubia tinctorum L. Ro'yan turlari ko'p yillik, bo'yi 30—150 sm gacha bo'lgan o't o'simlik. Ildizpoyasi uzun, sudralib o'suvchi, shoxlangan, silindrsimon, yo'g'on, bo'g'inli, ko'p boshli. Poyasi bir nechta, to'rt qirrali, bo'g'inli, sershox va ilmoqli dag'al tuklar bilan qoplangan. Bargi lansetsimon-tuxumsimon, yaltiroq, pastki tomonidagi yo'g'on tomirlari ilmoqli dag'al tuklar bilan qoplangan, juda ham qisqa bandi bilan poyada 4 - 6 tadan to'p-to'p bo'lib joylashgan. Gullari mayda, yashil-sariq rangli, barg qo'ltig'idan o'sib chiqqan yarim soyabonda to'planib, ro'vaksimon gulto'plamini tashkil etadi. Gulkosachasi aniq bilinmaydi, tojbargi 5 ta, birlashgan, voronkasimon-g'ildiraksimon, otaligi 5 ta, onalik tuguni 2 xonali, pastga joylashgan. Mevasi - 1- 2 urug'li, sharsimon, oldin qizil, keyinchalik qora rangga aylanuvchi sershira ho'l meva. Iyun-avgust oylarida gullaydi, mevasi avgust – sentyabrda pishadi. Ro'yanning vatani O'rta Yer dengiz mamlakatlari, Ukraina, Moldova, Rossiyaning Yevropa qismining janubida, janubi-sharqida, Kavkazda (Ozarbayjon, Gruziya, Armaniston, Dog'istonda) va O'rta Osiyoda uchraydi. Asosan ariq bo'ylarida, butalar orasida, kanallar bo'yida, dalalarda va bog'larda o'sadi.

Bo'yoqdor ro'yan (*Rubia tinctorum* L.) ning ildizpoyasi dorivorlik hususiyatiga ega hisoblanadi. Uning tarkibida 5—6% gacha antrasen unumlari (alizarin, ruberitrin kislota, galiozin, purpurin, ksantopurpurin, psevdopurpurin, rubiadin-glyukozid, munistin, lusidin, iberisin va boshqalar) bo'ladi. Ruberitrin kislota glikozid bo'lib, gidrolizlanganda alizarin aglikoni va primveroza (o'z navbatida ksiloza va glyukoza qandlardan tashkil topgan) disaxaridiga parchalanadi. Ildizpoyada antrasen unumlaridan tashqari 15% gacha qandlar, pektin modda hamda limon, olma, vino kislotalari uchraydi.

Bundan tashqari ildiz tarkibida: tartarik, molik organik kislotalar; flavonoidlar; kumarinlar; askorbin kislota; antrakinnonlar; pektin; shakar; iridoidlar; B guruhi vitaminlari; fenol tarkibiga ega bo'lgan efir moylari; oqsillar; taninlar; uglevodlar; temir; kaliy; tabiiy bo'yoq; magniy. Asosan bu tarkib Bo'yoqdor ro'yan ildizlarining dorivorlik xususiyatlariga bog'liqdir.

Ishlatilishi. Ro'yan o'simligi spazmaletik va siydik haydash hamda buyrak toshlarini (fosfatlarni) yumshatish ta'siriga ega. Shuning uchun uni dorivor preparatlari siydik yo'llari tosh, buyrak tosh hamda o't pufagi tosh va podagra kasalliklarida qo'llaniladi. Ro'yan kuchli nefrolitik xususiyatlarga ega. Ushbu o'simlikda mavjud bo'lgan moddalar buyraklardagi toshlarga zararli ta'sir ko'rsatadi, ularni yo'q qilishga yordam beradi. O'simlik ildizidan tayyorlangan preparatlar og'riq va spazmlarni yengillashtirishda yordam beradi, suv-tuz muvozanatini normallashtiradi. Oshqozonga kirib, Ro'yan preparatlari me'da shirasining ishlab chiqarilishini rag'batlantiradi, yallig'lanishga qarshi ta'sirga ega, safro miqdorini oshiradi, tanadagi toksinlarni tozalaydi. Bundan tashqari, bu dorivor o'simlik qonni tozalaydi, hujayralarni yangilashga yordam beradi. Ro'yanning ildizidan olingan sharbat, raxit va qorin og'rig'i uchun samarali. Ildizni boshqa tarkibiy qismlar bilan to'ldirganda, jarohatlar va ko'karishlar davolanishi mumkin, terini dog'lardan tozalash mumkin. Qo'llash mumkin bo'lmagan holatlar. Bo'yoqdor ro'yan - *Rubia tinctorum* L. preparatlari oshqozon shilliq qavatini bezovta qiluvchi ta'sirga ega bo'lishi mumkin, me'da shirasining kislotaliligini oshirishi mumkin. Ulardan foydalanishga qarshi ko'rsatmalar o'tkir va surunkali glomerulonefrit, peptik yara, giperatsid gastrit, buyrak etishmovchiligi, homiladorlik va emizish davri qo'llash tafsila qilinmaydi. Dozani oshirib yuborish og'riq va surunkali yallig'lanish urologik kasalliklarning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Dorivor preparatlari. Ildizpoya kukuni (poroshogi), quruq ekstrakt (tabletkada holida chiqariladi). Ildizpoya ekstrakti yuqorida aytib o'tilgan kasalliklarda qo'llaniladigan sistenal va boshqa preparatlar tarkibiga kiradi.

Xulosa qilib aytganda Bo'yoqdor ro'yan (*Rubia tinctorum* L.) dan tayyorlangan pereparatlar siydik haydash, buyrak va o't pufagi tosh, podagra va yallig'lanish kasalliklarida foyda beradi. Bundan tashqari imunitetni ko'tarib, tanadagi toksinlarni tozalaydi, me'da shirasi ishlab chiqarishni rag'batlantiradi, suv – tuz balansini meyyorlashtiradi. Ota – bobolarimiz aytganidek, kasalni davolagandan uni oldini olgan yaxshi. Shuning uchun ham dorivor o'simliklardan tayyorlangan tabiiy pereparatlardan foydalanish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Xolmatov H.X., Ahmedov O'. A. Farmakognoziya. T.: 1995.
2. O'. Ahmedov, A. Ergashev, A.Abzalov, M.Yulchiyeva, D.Mustafakulov Dorivor O'simliklarni Yetishtirish va Ekologiyasi "Tashakkur-bo'stoni" nashiryoti Toshkent – 2018.y.